

МАРГАРЕТ ГИЛБЕРТ: „JOINT COMMITMENT“ МОДЕЛ ПОЛИТИЧКЕ ОБЛИГАЦИЈЕ

Сажетак: У овој раду направимо преглед и критички осврт на једну од новијих савремених теорија друштвеног уговора, коју је конципирала британски филозоф Маргарет Гилберт. Кључни појам њеног концепта је „joint commitment“ којим Гилберт жели да објасни како генезу политичке облигације, тако и домет њеног важења. У „joint commitment“ моделу и генеза и важење су нераскидиво повезани и није могуће разумјети јаку пропозицију безусловног важења политичке облигације ако се не подузме аналитичко испитивање процеса њеног креирања. Концепт је без сумње значајан допринос савременој политичкој теорији и философији, премда одређене импликације теорије дјелују контраинтуитивно и свакако траже даљу разраду.

Кључне ријечи: „joint commitment“, контрактуализам, облигација

Увод

У савременој политичкој теорији контрактуализам/контрактарианизам представља, ако не главну онда сигурно једну од магистралних линија и доминантних дискурса у тумачењу генезе политичке заједнице и извора легитимитета институција (Савановић, 2019). Премда заправо поприлично шаролик теоријски дијапазон, уговорно тумачење државе ипак се може узети као довољно јасно и довољно кохерентно да би представљало једно недвосмислено теоријско стајалиште. При томе се ради о доктрини која има релативно дубоке историјске коријене и велики број проминентних протагониста – од класика из седамнаестог вијека па до плејаде савремених заговорника. Стога је свакако вриједно пажње када се у таквом једном утемељеном, популарном и разрађеном теоријском оквиру појави нешто ново, и при томе значајно.

У својим кључним дјелима *A Theory of Political Obligation* (Gilbert, 2006) и *Joint Commitment: How to Make the Social World* (Gilbert, 2014) као и у серији пратећих текстова, Маргарет Гилберт је предложила концепт филозофског утемељења политичке заједнице који је именовала конструкцијом „joint com-

* alexandar.savanovic@gmail.com

mitment“. Овај концепт је једно уточњавање постојећег теоријског оквира, али и једна потенцијално радикална разрада базичног питања која може имати значајне посљедице на наше разумијевање политичке заједнице, чланства/грађанства и облигације која из тога слиједи.

Разлог због којег уопште долази до потребе за развојем једног новог концепта је чињеница да Гилберт није сасвим задовољна владајућом теоријом креирања политичке заједнице и генезе политичке облигације. Мјеродавну доктрину политичке заједнице Гилберт означава термином „*actual contract theory*“, при чему је двосмислени термин „*actual*“ очигледно свјесно изабран да истакне кључне ознаке доктрине: њену доминацију у савременом политичко-теоријском дискурсу, али и њену претензију на „емпиричност“. Чињеница да Гилберт није сасвим задовољна мјеродавном доктрином, објашњава зашто су почетни и волуминозни дијелови обију књига посвећени критичкој анализи стандардне теорије друштвеног уговора. Примједбе које износи Гилберт углавном су већ добро познате и класификоване. Гилберт их развија у двије групе. Прву можемо означити као чисто аналитичку, у оквиру које се расправљају различити логички проблеми у оквиру владајуће контрактуалистичке доктрине. Друга је „психосоциолошка“ и расправља различите верзије проблема „чланства“ у политичкој заједници, а који се односе на категорије вјеровања, осјећаја, идентификације и сл. о припадности групи. Магистрална линија контрактуалистичке доктрине практично искључује овај други сет питања тако што их смјешта у „приватну“ сферу. Класична пропозиција којом се то намеће је ролсовски захтјев за „неутралности“ политичког система (Rawls, 1993: 31-38) и „плитиким темељима“ (Raz, 1995: 69) политике једног „добро уређеног друштва“. Тиме они, стриктно посматрано, постају неполитичка материја која је претходно маркирана и омеђена првобитним друштвеним уговором, тј уставом којим се дата политичка заједница креира. Сама чињеница да их Гилберт укључује у дискусију, већ указује на специфичност приступа и нешто другачији акценат који ће њено излагање имати.

Теоријски пројект означен конструкцијом „*joint commitment*“ има за циљ да на нов начин, и при томе попуњавајући одређене теоријске празнине унутар владајућег модела, синтетиче чисту теорију друштвеног уговора у њеној „хладној“ аналитичкој изведби са емпиријском стварношћу – наиме, објективно постојећим осјећајем заједништва који, према Гилберт увијек постоји унутар стварне политичке заједнице, ма како иста била „неутрална“.¹

Први проблем с којим се овдје сусрећемо јесте искушење да се покуша превести конструкција *joint commitment*. Нама се чини да највише одговара духу и интенцији ауторкине намјере транслација „заједничка обавезаност“, мада би алтернативни преводи, нарочито „заједничка опредјељеност“ па и „заједничка посвећеност“, били такође изазовни кандидати. Одлука о овоме очигледно зависи од теоријске позиције самог преводиоца, и ми ћемо се, с обзиром на такву објективно могућу релативизацију, држати добре научне

¹ Gilbert (2006: 260-261), види заједничку тачку између *joint commitment* модела и онога што она назива „*identification theory*“ у чињеници да оба приступа „узимају озбиљно лингвистички феномен као што је позивање на 'наш'“.

праксе кориштења изворног термина на енглеском. Оно што је битно уочити је да термин жели да нагласи оба аспекта – и обавезност као стриктно формалну (правну) облигацију која произилази из чињенице (само)подвргавања особе правном поретку у коме живи; али истовремено и емоцију „припадања“ према политичкој заједници у којој појединац егзистира (Gilbert, 1999). Овај други аспект значења чини окосницу критике „сингуларизма“ (Gilbert, 2006: 126) којим Гилберт претендује да оспори емпиричност *actual contract theory*. Сингуларизам је замјена за уобичајени термин „индивидуализам“ који карактерише доктрину друштвеног уговора, а који имплицира да је политичка заједница увијек примарно „механички“ или бројчани скуп појединаца центрираних око неког система правила и норми који су верификовани контрактуалистичким актом. „Емоција“ према таквој заједници је логички сувишак, и она, ако и када постоји, није релевантан фактор за разумјевање поријекла и важења политичке облигације: критичан услов је да се индивидуе без присиле самоподвргавају правном систему, креирајући га на тај начин као правни систем и политичку заједницу. Тако настао систем задовољава захтјеве легитимности када се примјењује на све чланове једнако, остављајући поље недирнуте слободе у приватном. Гилберт инсистира да је ова врста дескрипције политичке облигације чисто логичка операција, те да у стварном животу људи улазе у политичку заједницу увијек под некаквом емоцијом, а не само на бази утилитарне калкулације шта је (који систем норми и правила, који устав) за властити интерес најбоље. Зато је концепт *joint commitment* за Гилберт фундаментална шема за објашњење стварног свакодневног живота (Gilbert, 2006: 125,134) стварних људи у политичкој заједници, а не само аналитичко-логички модел који оперише с „апстрактним“ човјеком.

Овим кратким уводом лоцирали смо и теоријску припадност модела *joint commitment*, као и питање које тематизира и домете које пред себе поставља.

Дефинисање проблема: “*the membership problem*”

Централни проблем политичке облигације Гилберт дефинише као питање да ли чланство у политичкој заједници обавезује особу да подржи политичке институције шта год оне прописивале (Gilbert, 2006: 3-4)? Ово питање очигледно је актуализовано у савременим случајевима грађанске непослушности – од „обојених“ револуција, *Осципу* покрета, „кишобран револуције“ у Хонг Конгу, па до тренутно актуелних демонстрација-летија у Црној Гори, и многобројних других демонстрација на трговима градова широм свијета. Оштрица ових покрета усмјерена је на чињеницу да владине политике и/или мјере, премда јесу унутар законских оквира, производе ситуације мањка легитимности. Да ли су грађани, чланови политичке заједнице, обавезни да се повинују таквим налозима? То је, наравно, класично питање које је у крајње заостреној форми поставио је још Платон истовремено дајући и експлицитан одговор на њега: ако не можете убиједити своју политичку заједницу (државу) у исправност својих ставова, онда сте дужни да испуните њене налоге, без обзира што се не слажете с њима. Стандардна теорија друштвеног уговора у више верзија

разматра и другу опцију, која је могућа у случају када особа није под оптужбом – тј. када је особа испунила све своје грађанске обавезе произашле из чланства у заједници (држављанства). Тада постоји могућност за иселење у другу државу. Уколико се суочимо с ситуацијом да ни једно није могуће ми имамо ситуацију да смо члан једне политичке заједнице, сходно томе имамо политичку облигацију према тој заједници, али да се не слажемо с нормативним поретком или директном наредбом владе.

Гилберт заправо расправља проблем једногласности у постконституционалној фази (Савановић, 2019: 210-215). Наиме, према теорији друштвеног уговора појединци у природном стању креирају систем правила, конститутивни поредак, којима се самопотчињавају. Правила су резултат слободне воље сваког појединца да „уђе“ у политичку заједницу, те стога не могу бити „неправедна“ према датом појединцу. Уколико је испоштован аксиом неагресије (Rothbard, 2002:22-5), нормативни поредак је *eo ipso* праведан с становишта сваког његовог члана. Стога је питање облигације у конститутивној фази лако: оно је одређено чињеницом једногласности. Критична категорија коју Гилберт овдје уводи је појам „довољног разлога“ за улазак у политичку заједницу и под политичку облигацију. Прави проблем, на који Гилберт заправо реферише, настаје у постконститутивној фази, тј. операционалној примјени подуставних закона. Шта ако је владина интерпретација закона и доношење подуставних закона у парламенту, са становишта појединца неправедна и/или некоректна? Да ли таква „неморална“ норма обавезује појединца на послушност? Гилберт даје експлицитан одговор да из саме генезе настанка и структуре политичке заједнице произилази, логички и аналитички нужно, да политичка облигација не подлијеже релативизацији и да обавезује безусловно.

„Joint commitment“

Начин на који Гилберт изводи овако снажну теорију облигације могуће је елаборирати на интерпретацији онога што она назива joint commitment модел политичке заједнице.

„Plural subject“

У једној од уводећих реченица за објашњење појма Гилберт (2006: 91) дефинише појам у множини: „друштвена група је утемељена на једној или више 'заједничких опредјељености' страна које ју сачињавају“. Ово значи фундаменталну ствар: група је сачињена од „више страна“ и повезана с потенцијално више joint commitment. Чињеница да друштвена група овдје није схваћена као монада, хомогенизовани монолитни ентитет, је разлог зашто Гилберт за друштвену групу употребљава ознаку „plural subject“. Али овај плурални субјект ипак јесте ентитет који укључује „колективне циљеве, вјеровања и вриједности, и друштвена правила и норме“ (Gilbert, 2006: 167). Дефиниција гласи: „A and B ... constitute a plural subject (by definition) if and only if they are jointly committed to doing something as a body“ (Gilbert, 2006: 167, Gilbert, 2014:32).

Дефиниција

Joint commitment формацију Гилберт посматра као „оригинал или прототип сваке облигације“. Стране у сваком joint commitment имају међусобну облигацију, при томе је та облигација „директна“ (Gilbert, 2006: 125). У почетној дефиницији Гилберт каже: „joint commitment је врста обавезаности воље ... воља двије или више особа ју креира, и двије или више особа су обавезане тиме“ (Gilbert, 2006: 134). Те минимално двије особе су креатори датог joint commitment односа. То значи: не неки екстерни фактор, већ саме стране у аранжману које чине тај аранжман. Тиме је задовољен фундаментални захтјев контрактуализма за индивидуалном одлуком као првим принципом грађанства. Joint commitment држава је резултат персоналне одлуке сваког од грађана дате државе да буде њен члан. Ипак, креација овдје не значи да сваки од актера ствара свој дио облигације, већ сâмо постојање такве опредјељености, ако је обострано, креира аранжман. Гилберт, чини се, жели рећи да су субјект, креатор и аранжман заправо нераскидива цјелина и један ентитет:

“When I refer to the ‘parties’ to a joint commitment I mean not to differentiate between the (active) role of creator and the (passive) role of subject. Since the creator of a joint commitment is also its subject, it is useful to have such a generic term at one’s disposal. The parties to a joint commitment, then, are those who comprise both its creator and its subject” (Gilbert, 2006; pg.135).

Ако ми исправно интерпретирамо интенцију овог русоовског² пасажа, онда су грађанин, држава и устав, појмови који (као политичкотеоријски појмови) не могу функционисати и бити исправно схваћени изоловано једни од других.

Услов за постојање joint commitment је да су све стране инволвиране у његово креирање/настајање, као и његово евентуално раскидање или поништење (ресцисион). Ово је једно од критичних мјеста за сваку теорију би(мулти)латералних односа – наиме, проблем ситуације у којој једна од страна жели да се унилатерано повуче из аранжмана (Gilbert, 1999:145). Ако јоинт коммитмент разумијемо као синтезу воља, и нешто што настаје де ново, онда логички није могуће унилатерално раскидање, и Гилберт то експлицитно тврди (Gilbert, 2006: 136). Да би се ово размјело, потребно је схватити на који начин joint commitment (оба)везује особе у аранжману.

„Генерална форма“ joint commitment је: странке се заједнички опредјеле/обавежу на X, али оне то чине не као изоловане јединке већ као тијело (Gilbert, 2006: 137; Gilbert, 2014: 31). Ово значи да се индивидуе појединачно можда не би посветиле том X да не постоји шира посвећеност X-у. Њихова понашања, одлуке и животи у цјелини тиме су детерминисани актом заједничког опредјељења. Та се одлука, де се „дјелује заједно“ (acting together), не може редуковати на прости збир појединачних одлука, јер резултат (одлука да се дјелује заједно због тог-и-тог, у том-и-том-правцу итд.) не би можда постојала у случају да свака појединачна индивидуа доноси изоловано ту одлуку (Gilbert,

² Уп.нор: Rousseau, 2002: IV,1:227.

2014:26-28). Постојање колективног циља круцијално је за настанак акције (Gilbert, 2014: 31). Отуда слиједи важан закључак: унилатерални излазак из једном постигнутог аранжмана је по дефиницији нелегитиман јер би подразумјевао враћање у почетни положај. С обзиром да је историја иреверзибилан процес joint commitment облигација може бити укинута само новим уговором (Gilbert, 2006: 154). Импликације које из овога слиједе за проблеме из класе повлачења пристанка и теорију сецесије су веома важне и јасне и на магистралној су линији савремене контрактуалистичке доктрине (Савановић, 2019: 146-161).

Питање сада гласи: ко је креатор? Када се у оквиру теорије друштва уводи метафора „тијело“ онда то одмах вуче непријатну асоцијацију на Левијатан. Гилберт даје стандардну контрактуалистичку аргументацију зашто сингле боду није Левијатан:

“It is plausible to suppose that any one of these individuals is in a position to demand conforming actions from me in the name of this creator, by virtue of his constitutive relationship to it. Thus he does not demand it in his own name, or as this particular person, but as co-creator of the joint commitment and co-owner of the actions in question. He is thus in a position to say, ‘That action is *ours!* Perform it!’ (Gilbert, 2006: 155).

“Власништво” над акцијом другог у joint commitment заједници није, дакле, власништво које припада single body већ сваком члану који чини то тијело, на основу тога што чини то тијело. „Дужност“ сваког да дјелује у одређеном правцу, није дужност према колективном тијелу, већ према сваком члану тог тијела на основу тог чланства (рачунајући и себе самога). То објашњава зашто је облигација у почетној дефиницији joint commitment означена као „директна“: она у извјесном смислу није испосредована арбитром, и то је важна разлика у односу на стандардну контрактуалистичку шему.

„Joint commitment to believe as a body“

У објашњењу појма Гилберт у више наврата користи конструкцију „joint commitment to believe“ која може изгледати апсурдном: како се можемо заједнички, као тијело, обавезати или одређити да „вјерујемо“ у нешто? Објашњење гласи:

„A joint commitment to believe something as a body, then, is a commitment to constitute as far as possible a single body that believes that thing, where the concept of a ‘single body’ is neutral with respect to the question whether the body in question is in some sense composed of individual human beings“ (Gilbert, 2006: 137).

„Неутралност“ према „индивидуалним људским бићима“ значи да је single body креирано око неког става, вјеровања, моралног назора итд., а да не укључује остале аспекте егзистенције (Gilbert, 2014:140-141). Гилберт наводи примјер joint commitment to believe да је демократија најбоља форма владавине. Ова увјереност (њено већ постојање) креира виртуално „тијело“ сачињено од људи с тим увјерењем, али „чланство“ у том тијелу не детерминише остале

аспекте егзистенције, на примјер атеизам или религиозност. Зато је то плурални политички субјект³ и карактеристична изведба либералног политичког пројекта.⁴

Чак и више од тога, „joint commitment to believe as a body“ не говори ништа о вјеровању било које особе која то тијело сачињава, нити обавезује особе у аранжману да вјерују у то-и-то. Оно што се догађа је: ми се одређујемо/обавезујемо да креирамо тијело које „вјерује“ у то-и-то (Gilbert, 2006: 137, Edmundson, 1998: 63). Наравно, сама чињеница да желимо формирање таквог тијела говори да и сами, у мањој или већој мјери вјероватно имамо слично увјерење. Али овдје се ради о логички чистој изведби: чињеница да желимо формирати тијело с одређеним ставом не обавезује логички нужно да и сами имамо такав став, премда је то готово извјесно у пракси. Логичка нужност је да желимо тијело с датим ставом, али не и сам наш такав став. На примјер, ми персонално можемо вјеровати да је демократија нонсенс, али можемо жељети да политичка заједница (single body) којој припадамо “вјерује” да је демократија идеал, тј. да је конституисана на том моделу и да га има као свој атрибут. Ово је кључни аспект онога што је Гилберт назвала “the membership problem”: ми смо пристали *на тијело* а не на само увјерење (Gilbert, 2014: 153). Ми се нисмо обавезали *на увјерење*, већ *на чланство* на основу тога што смо одлучили да подржимо тијело које има дати став.

“Довољан разлог”

Критериј легитимног уласка у joint commitment формацију Гилберт описује термином “довољан разлог”: “X has *sufficient reason* for performing A if and only if a consideration C that speaks in favour of X’s doing A is such that, all else being equal, rationality requires that X do A, given C” (Gilbert, 2006: 29). У претходном примјеру ми имамо неки разлог који је довољно снажна мотивација да уђемо у политичку заједницу која има дато увјерење о демократији као идеалу. Као што је претходно речено, тај разлог уопште не мора бити наше стварно увјерење о демократији, већ најпросто најповољнији став с аспекта оног што желимо и можемо остварити, или чак избор (нај)мањег зла (Gilbert, 2014: 114). Овдје је у питању довољан разлог у стриктном смислу ријечи: ја могу бити атеиста, али због стицаја околности имам примарнији интерес да будем дио неког друштва религиозних људи – од мене се не захтјева да поста-

³ „Single body“ на први поглед може изгледати контрадикторно „plural subject“. Међутим то није случај јер „тијело“ није никакав метафизички ентитет, већ конкретна, ту-и-сада одређеност актера да тако-и-тако дјелују. Они могу имати различите и опозитне ставове према другим питањима у оквиру датог плуралног субјекта (тада не чине „тијело“ по том питању), а могу и учествовати у другим „плуралним субјектима“.

⁴ Очито се овдје може правити паралела с пропозицијама неутралности и/или плитких темеља политичке заједнице, али нама се чини да је модел који предлаже Гилберт мање лабав и заправо строг: он тражи „као да“ вјеровање у свакој конкретној акцији у јавном простору. Упоредити нпр: (Edmundson, 1998: 63)

нем вјерник⁵ или на било који други начин коригујем своја увјерења, већ само да се понашам у складу с дјеловањем групе којој припадам: када група (као single body) дјелује у питањима вјере ја сам обавезан да дјелујем компатибилно, али не и да вјерујем. У категорији одлуке ради се о индивидуалној одлуци и зато Гилберт с правом може тврдити да суверенитет остаје у народу (Gilbert, 2006: 213). Поријекло политичке заједнице, њеног “ауторитета” и овлаштеног арбитра, јесте у персоналној одлуци сваког члана на бази просте чињенице да он има довољан разлог да уђе.

Овдје се, наравно, појављује радикално легитимизацијско питање: да ли уговори под принудом производе облигацију (Gilbert, 1993). У стандардној либералној теорији друштвеног уговора кардинални услов легитимитета је неприсилан улазак на бази слободне одлуке. „Довољан разлог“ критериј је на први поглед само различита терминологија, али постоји суптилна разлика. Наиме, у екстремној ситуацији неко може бити принуђен да уђе у аранжман под пријетњом смрћу. Гилберт се пита да ли таква “сагласност” представља кредибилну сагласност, и производи кредибилну облигацију, и даје експлицитан потврдан одговор. Њена је аргументација веома слична оној коју предлаже Хобс (1998: 92-93) када, додуше на бази природног закона самоодржања, изводи исти закључак.⁶ Јер у крајњим инстанцама, особа у било којој ситуацији, па и екстремној – пријетња смрћу, има могућност да одбије. Одлука да се уђе-уполитичко тијело је и овдје ствар “слободног” избора (Gilbert, 2014:203). Према томе и облигација која настаје с таквим начином формирањем политичког тијела је важећа (легитимна) облигација, а “принудни договор ... није контрадикција у терминима” (Gilbert, 2006: 77-78).

Два генерална услова формирања и обавезност

Да би joint commitment врста односа настала, Гилберт наводи два централна услова (Gilbert, 2006: 137-138). Прво, то тражи врсту експлицитног понашања (expressive behaviour) која демонстрира спремност страна у аранжману за joint commitment – спремност која подразумева и да свако јасно ради (допринесе) све што је до њега да аранжман функционише. Овај први услов очито је нека врста обећања будућег понашања (Gilbert, 2014: 297, Gilbert, 2004), али и стварно тако понашање. Зато је то чак и јача врста везе од пуког уговора (Gilbert, 1993a:648) Друго, постојање таквог понашања мора бити познато (common knowledge) свим странкама у аранжману.

Облигација коју производи joint commitment има снагу идентичну снази контрактуалистичке облигације. Гилберт нема дилеме да је обавеза експлицитна и да истовремено даје снагу принуде против стране која жели изаћи из уговора.

⁵ У овом смислу joint commitment се не може постовјетити с Русоовим концепцијом „опште воље“, и више нагиње ка ономе што он назива „воља свих“.

⁶ Шире о теорији М.Гилберт у контексту проблема принудног пристања у: Савановић 2019а.

“By virtue of the existence of the commitment, and that alone, the parties have rights against each other to actions that conform to the commitment. As a result, they have the standing to demand such actions of each other and to rebuke each other for not so acting” (Gilbert, 2006: 147).

Ови и слични пасажии су у сагласности с класичним контрактуализмом и не дају наслутити о чему се ради када говоримо о joint commitment. Одговор се може назријети у инсистирању Гилберт да је друштвено „тијело“ које на тај начин настаје нешто више од простог збира индивидуа које га чине. Кршење преузете облигације стога није само акт издаје других и кршење уговорног односа, већ и издаја самог себе у аспекту у коме је дата особа поимала себе као дио „тијела“. То је дакле нешто више од контрактуалистичког односа и правних релација. Када се А и Б договоре да иду заједно „као тијело“ према З, А-ово одустајање није само прекршај према Б, већ прије свега према АБ тијелу, те стога и према самом А-у (Gilbert, 2006: 150-151). Договор подразумева неку врсту повјерења (trust) (Gilbert, 2006:152), и зато кршење облигације у јоинт коммитмент односу није само правни прекршај, већ издаја (betrayal, treason) (Gilbert, 2006:149-152). То се такође види и из интерпретације дуга (owing) (Gilbert, 2006:153-154) према облигацији, који није само дуг и дужност према колективном тијелу, већ, на основу тога и према себи. Ово начелно посматрано није у контрадикцији с Локовом изведбом суверености народа која подразумева право на повлачење пристанка⁷, а, како се то нама чини, компатибилно је у потпуности и с ролсовском доктрином грађанске непослушности. Гилберт доказује само да није могуће унилатерално повлачење пристанка особе (или групе) под joint commitment обавезом. Али начелно јесте могућ покушај убјеђивања осталих чланова у аранжману да се аранжман (па и евентуални арбитар који га гарантује) откаже. На тај начин модел претендује да представи проширење уговорне теорије. Уговорна теорија најчешће има форму у којој се двије или н страна обавезу да ће учинити Х или дјеловати под системом правила Х. То значи да је свака од тих страна обавезна, самом одлуком да уђе у уговорну формацију, да учини Х или да се понаша у складу с системом правила Х. Joint commitment формација производи облигацију у форми свака од страна има обавезу да учини Х *уколико и друге стране које су се обавезале да учине Х то и раде* (Gilbert, 2006: 2018). То је врста облигације која произилази из „single body“ модела дјеловања – ми смо обавезни као „друштвено тијело“. Ово може бити интересантно проширење јер омогућава да се ријеше неки од класичних парадокса уговорног односа, каква је нпр. „дилема затвореника“ или проблем „слободног јахача“.

Арбитар: “Imperatrix”

Критично питање за сваку уговорну теорију државе је питање арбитра: ко гарантује поредак и санкционише евентуалне прекршитеље. Гилберт разли-

⁷ Али не и са локовском теоријом тираницида, за коју се не може наћи логичка основа у joint commitment моделу.

кује два основна модела регулисања односа у заједници од двоје или више људи: „governing rules” и „rules of governance”. Ова врста разликовања правила подсјећа на оно што је Хајек имао у виду када је говорио о “закону” и “законодавству” (Најек, 2013). Governing rules су правила која друштво намеће себи у форми моралних или друштвених норми. Ова правила не производе политичку облигацију, већ моралну обавезу. Не постоји арбитар који може изнудити њихово поштовање, а ауторитет је заједница у цјелини. Санкција за непоштовање је морална осуда заједнице. Rules of governance су правила која имају форму политичких или правних правила. Она производе правну облигацију и имају арбитра који може санкционисати њихово кршење. Governing rules су примарно конвенција-правила која важе као непотписане норме, то су неке форме моралних норми или друштвених конвенција које се по правилу поштују, али које, дакле, не имплицирају арбитра (Gilbert, 2006: 185).

Према Гилберт користи појам „political society“ ово у стриктном смислу није врста облигације коју би могли назвати политичком облигацијом са овлаштеним арбитром и нормираном санкцијом. С друге стране rules of governance су политичка облигација која имплицира формално признати поредак правила и арбитра. Зато их Гилберт понекад и назива „конституционална правила“. Дефиниција арбитра коју даје Гилберт је стандардна:

“Person or body A has political authority in population P if and only if, roughly, A has the standing to command members of P, as such, to do A’s bidding with respect to the governance of P as a whole” (Gilbert, 2006: 245).

“To say that someone has the standing to command is another way of saying that they are in a position to command ... Use of the term ‘command’ – in the sense at issue here – presupposes that the person in question has the right standing” (Gilbert, 2006: 246).

Дакле, ако покушамо рекапитулирати: када чланови неке joint commitment формације, формирају политичко тијело које има структуру правила и арбитра с политичким ауторитетом, онда су они обавезни да му се подвргавају. То слиједи из самих појмова политички ауторитет и joint commitment. Како смо претходно већ рекли, облигација чланова датог joint commitment-а произилази из самог њиховог чланства: „One must conform to the commands of one’s country, and pay the ensuing penalty if one does not, by virtue of the fact that the country in question is one’s own“ (Gilbert, 2006: 5). Чланство нужним начином подразумјева облигацију, јер нека држава постаје „моја властита“ актом друштвеног уговора, којим ја експлицитно дајем сагласност на правила те државе, као моје државе, слагао се интимно с њима или не. Питање: „s one obligated to uphold the political institutions of one’s country, simply because it is one’s country?“ (Gilbert, 2006: 14) овдје дјелује апсурдно.

Ако се сада вратимо на почетно питање у „чланство“ проблему, наиме питању подвргавања морално неприхватљивим законима и/или институцијама, онда добијамо одговор да када особа одлучи, на бази довољног разлога, да joint commitment формацијом креира неки политички single body, онда она нема кредибилну могућност да оспори обавезу подвргавању таквим законима.

Ако се особа не слаже с накнадном изведбом оног на шта мисли да се „jointly“ обавезала, она има неке могућности као што су покушај добијања масовне подршке за своје ставове, убијеђивање арбитар-институција, или компромисан разлаз. Али ако ти напори не дају резултата онда је особа обавезна да испоштује налоге. Чак и ако су ти налози директно оштећујући за дату особу (неморални), и чак и ако су насилно (принудно) изнуђени (Gilbert, 2006: 234, 284):

“Immoral promises, like other promises, give the promisor a *directed* obligation, this being a matter of owing an action to another person ... it is a joint commitment to uphold as a body a particular decision as to how the promisor will act. The promisor, then, owes the promisee performance of the promise” (Gilbert, 2006: 232-233).

Овако јака интерпретација облигације произилази из структуре и генезе политичке заједнице у joint commitment моделу. Према плурал субјект теорији политичке облигације чланство у политичкој заједници имплицира „ограничења инхерентна сваком јоинт цоммитмент-у“:

“First, subject to whatever background understandings apply, one is constrained as by any commitment of the will. One has sufficient reason to act in conformity, reason that is independent of one’s inclinations and self-interest as such. Second, one is unable to remove this constraint without the concurrence of the other parties to the joint commitment. Third, one owes these others conformity to it” (Gilbert, 2006: 275).

Рекапитулација и дискусија

Структура аргумента који је предложила Гилберт као аналитички модел за разумјевање генезе и обима политичке заједнице дјелује логички кохерентан. Стратешки појмови, од дефинисања *membership* проблема, преко интерпретације *joint commitment* формације као *plural subject*, у који се улази на основу *sufficient reason* за креирање *single body*, па до закључка да то ствара „директну“ облигацију код сваког актера, изведени су довољно чисто. Бар у том смислу нема никакве сумње да је joint commitment модел веома занимљив допринос нашем разумијевању савременог контрактуализма.

Такође, у многим аспектима консеквенце овог модела при имплементацији на политичку стварност дјелују интуитивно коректне. Овдје не можемо улазити у све специфичне случајеве, већ ћемо се ограничити на неколико илустративних примјера. Такав је, на примјер, проблем повлачења пристанка и теорија сецесије. Модел joint commitment уноси врло важан дио недостајуће јасности. Недостатак те јасности, те нарочито могућност двосмислених и вишесмислених приступа, често излажу ова питања могућностима дневнополитичке, па и популистичке узурпације и, што је можда још више забрињавајуће, чине ова начелно важна питања овиснима о односима реалполитичких моћи играча и њихових коалиција на терену. Аналитички модел joint commitment јасно указује да сецесија не може бити прихваћена без сагласности страна јер је обавеза директна, чак и када је испосредована арбитром (државом). Тако

овај модел може користити да се јасније оцртају кључни аргументи који оптерећују неке савремене сецесионизме. На примјер, према joint commitment моделу независност тзв. Косова* не само да је нелегалан, већ је и нелегитиман акт јер не испуњава нити један од услова потребних за престанак важења облигације. То што је у неком моменту историје једна од страна осјетила мањак идентификације с политичком заједницом није довољан разлог, јер се она није ни обавезала на идентификацију већ на чланство.

Ипак, у неким другим подручјима, консеквенце joint commitment модела дјелује контраинтуитивно и тешко да би дјеловали стабилизујуће када би се имплементирале у политичким и правним поретцима. Овдје нећемо улазити у различите лингвистичке и семантичке проблеме када се говори о „заједничкој“ акцији, а који очито оптерећују концепте попут овог који је прегложила Гилберт (Carassa, Colombetti, 2009). Фокусираћемо се на стриктоно политичкотеоријске импликације модела. Посебно је, на примјер, проблематично недвосмислено прихватање принуде у ситуацији уласка страна у аранжман (Савановић, 2019а: 29-30). Тако креирана политичка заједница не може задовољити критериј „стабилног еквилибријума“ и овисна је о односу снага на терену (Савановић, 2019: 111-119).

Нарочито је проблематичан јак и експлицитан потврдан одговор на питање: „Да ли неморална обећања обавезују?“ (Gilbert, 2006: 230). Гилберт тврди да смо ми обавезани да урадимо све што нам овлаштени арбитар нареди (уп: Simmons, 1979: viii-ix) и доказује то опширном анализом Сократовог случаја (Gilbert, 2006: 291). Логички је њено извођење коректно, а и резултатзакључак је у складу с доминантним приступом унутар контрактуалистичке теорије. Ипак, у форми како гилберт изводи важење политичке облигације, њен концепт дјелује благо речено „прејак“ (Pacherie, 2011). Оно што недостаје у њеном излагању, а што онда ову доктрину чини контрадикторном нашој моралној интуицији, је нека врста недодирљивог статуса базичних природних/људских права. Ако би joint commitment модел, а нарочито sufficient reason критериј проширили неком врстом осигурача у форми природноправне преамбуле (Савановић, 2019), која би штитила ситуацију креирања политичке заједнице од екстремних неправди проузрокованих потенцијално великим диспаратом у снагама и капацитетима преговарача, тада би цијели пројект био мање контраинтуитиван. Ако употребимо познату класификацију коју је сугерисао Дворкин (1977: viii-xiii), joint commitment модел припада класи правнопозитивистичких доктрина. Према логици аргумента, чланови joint commitment заједнице имају само она права која су призната у процесу или акту стварања те заједнице. Нема никакве логичке нужности за постојањем било каквих метаправних садржаја у цјелој конструкцији (Gilbert, 2014:35-36). Отуда је и облигација обавезаност искључиво на основу уговора. Ми смо „везани“ нашом одлуком, одлуком која је формално исказана прихватањем чланства. Као и свака таква доктрина она је у проблему, па и немоћна, да побије ситуације у којима се под коректно изведеним правилима и процедурама и од стране овлаштеног арбитра, крше базична права и елементарни принципи правде.⁸ Логичка корек-

⁸ Гилберт разматра велики број примјера да би илустровала рјешење које предлаже. Сумира их у закључку да је наша морална обавеза, прије свега, морална обавеза да испоштујемо услове и ставке уговора (Gilbert, 2006: 233). Сваки члан („promisor“) има директну облигацију.

тност модела тако би била надопуњена осигурачем који би елиминисао импресију контраинтуитивности појединих консеквенци при примјени модела у пракси. У противном, цијела доктрина може послужити као легитимација принуде. Гилберт сама сугерише ову неопходност и принуђена је да изведе крајње контраинтуитивни закључак о валидности принудног пристанка. Из истих разлога ми у оквиру овог модела нисмо наоружани аргументима којима би оспорили овлашћеном арбитру-законодавцу да, поштујући процедуралну исправност, донесе какве год хоће законе.⁹ Нормативна сила joint commitment заједнице произилази, као што је то случај са сваком правнопозитивистички заснованом contract-формацијом, из (а) одлуке да се уђе и (б) процедуралне исправности. Joint commitment је нормативна теорија у смислу да описује моралну дужност на основу структуре креирања single body. По питању садржаја она је неутрална, па могуће неправде не укидају облигацију. Отуда ова структура може бити употребљена за изградњу тиранске заједнице и њен теоријски support, што Гилберт и сама констатује (Gilbert, 2006: 285). То ипак не значи да модел, као логичку структуру треба одбацити или проблематизовати. Он се може лако очувати уводећи неке врсте преамбула осигурача, који, колико ми видимо, ни на који начин не би били контрадикторни моделу.

У овом смислу важно је додатно разјаснити концепт „посједовања“ наших акција од стране сваког појединог члана креираног тијела како га је изложила Гилберт. Наравно је да се ту редукује простор за одговорност искључиво на подручје повиновања преузетим обавезама, тј на форму; па је одговорност за садржај на групи – тј. фамозним свим осталим члановима – сувласницима наше одлуке (Gilbert, 2014: 420). Та врста трансфера персоналне одговорности на групу је мање видљива у joint commitment формацији, него што је то случај код неких других форми колективистичког ослобађања од персоналне одговорности, али логика је иста. Није, заправо, јасно како се овдје уопште може персонализовати кривица на било шта ван формалних прописа саме заједнице. Ако политичко тијело бива креирано око неког „заједничког циља“, а који сваки члан жели да га то тијело има; а истовремено сваки члан појединачно не мора вјеровати у тај циљ и чак напротив, може га сматрати бесмислицом, персонализација кривице се проблематизује. Без тог тијела, појединац не би желио такав циљ, па је нејасно за шта може бити крив ако претпоставимо да политичког тијела нема. Чак обрнуто, овдје је могуће говорити о колективној кривици и кривици нација, и Гилберт експлицитно признаје реалитет „осјећања колективне кривице“ (Gilbert, 2014:231, 237; Gilbert, 2006a), као и колективне одговорности (Gilbert, 2019), са свим посљедицама које из овог накарадног

⁹ Како у овом теоријском оквиру можемо третирати случај нпр. Адолфа Ајхмана? Да ли је аргумент „радио сам свој посао у складу с законима“ довољан за недужност у joint commitment формацији. Ајхман је отприлике под joint commitment условима био члан нацистичке Њемачке. Он је испуњавао налоге које је добио од свог imperatrix-a, јер је то сматрао облигацијом. Једина тачка гдје он може бити крив је момент да он није искористио претходно напоменуте могућности неслагања и исељења (Gilbert, 2006: 289-290). Гилберт чак доводи у питање да он може бити и морално одговоран, јер морална одговорност може постојати само у ситуацији у којој ми објективно можемо утицати, нашим поступцима, на ток догађаја (Gilbert, 2014:58). Ово је једна ситуација гдје то очито не би било могуће. Имајући у виду ову чињеницу нисмо изненађени да је најновија књига Гилберт из 2018. насловљена с „Rights and Demands“.

закључка могу да слиједе. Нама се чини да Гилберт ипак придаје неке метафизичке карактеристике joint commitment ентитету са свим, добро познатим, и у науци детаљно разрађеним консеквенцама те врсте платонизма.

Нарочито након искуства двадесетог вијека, треба бити опрезан с теоријама које се ограничавају на испитивање формалне а садржински неутране исправности. Ми требамо неку врсту деонотлошког проширења и неку врсту „ако“ реченице у дефиницији sufficient reason критерија. Треба нам неки а priori критериј који би онда обезбједио да sufficient reason, као а постериори, критериј функционише без опасности од падања у варварство. Нарочито ако прихватимо консеквенцу да је облигација у joint commitment безусловна и не подлијеже релативизацији.

Ова се врста критике лако може елиминисат ако се имају у виду домети које joint commitment модел има. Наиме, намјера Гилберт је да опише како политичка облигација, као политичка облигација, настаје и важи, а не да опише било какав садржај датог друштва који би га чинио легитимним: „to articulate a conception of a political society that allows for many different kinds of constitution—both beautiful and ugly” (Gilbert, 2006: 293). Намјера је да се „ван-морализира“ (де-морализинг) политичка облигација (Gilbert, 2014:389). То је стриктно логички и аналитички приступ, и морално неутралан концепт. Вјероватно Гилберт разумије морални садржај као претходни корак који претходи одлуци о чланству: прије него постанем члан ја имам одговорност да разумијем права, правила, законе итд. политичке заједнице која ће бити креирана. Сама чињеница да се одлучујемо да уђемо, сугерише тај закључак. Предмет њене теорије је након тога: објашњење релација између чланова и између чланова и арбитра/императрих-а, које постоје након креирања политичке заједнице.

Према томе, унаточ потребним проширењима, модел који је предложила Гилберт свакако је важно савремено допуњавање и проширење контрактуалистичке доктрине. У појединим аспектима теорија је, не само логички ингениозна већ и апликативна и може се већ сада примјенити на политичку стварност. У том смислу, било би од користи да се кључни радови ове ауторке преведу на српски језик, што до сада, бар колико је аутору овог текста познато, није био случај.

Литература:

1. Carassa, A., Colombetti, M., (2009). Joint meaning. *Journal of Pragmatics* 41(9):1837-1854.
2. Dworkin, R. (1977). *Taking Rights Seriously*. Cambridge. Harvard University Press.
3. Edmundson, W. (1998). *Three Anarchical Fallacies – An Essay on Political Authority*. Cambridge. Cambridge University Press.
4. Gilbert, M. (1993). Agreements, Coercion and Obligation. *Ethics* 103(4):679-706.
5. Gilbert, M. (1993a). Is an Agreement an Exchange of Promises? *Journal of Philosophy* 90(12):627-649.

6. Gilbert, M. (1999). Obligation and joint commitment. *Utilitas* 11(2): 143-163.
7. Gilbert, M. (2004). Scanlon on Promissory Obligation: The Problem of Promisees' Rights. *The Journal of Philosophy* 101(2):83-109.
8. Gilbert, M. (2006). *A Theory of Political Obligation*. New York: Oxford University Press.
9. Gilbert, M. (2006a). Who's to Blame? Moral Responsibility and Its Implications for Group Members. *Midwest Studies in Philosophy* 30(1): 91-114.
10. Gilbert, M. (2014). *Joint Commitment – How We Make the Social World*. New York: Oxford University Press.
11. Gilbert, M., Priest, M. (2019). Collective moral responsibility and what follows for group. u: Bazargan-Forvard, S., Tollefsen, D. (ur), *Routledge Handbook of Collective Responsibility*. London. Routledge.
12. Hayek, F. (2013). *Law, Legislation and Liberty*. London. Routledge, London.
13. Hobbes, T. (1998). *Leviathan* (ed. J.C. Gaskin). Oxford. Oxford University Press.
14. Pacherie, E. (2011). Framing Joint Action. *Review of Philosophy and Psychology*, 2:173–192.
15. Raz, J. (1995). *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*. Oxford. Clarendon Press.
16. Rawls, J. (1993). *Political liberalism*. New York. Columbia University Press.
17. Rothbard, M. (2002). *For a New Liberty*. London. Macmillan.
18. Rousseau, J. (2002). *The Social Contract and The First and Second Discourses*. New Haven, London. Yale University Press.
19. Savanović, A. (2019). *Teorija Republike*. Banja Luka. Fakultet političkih nauka.
20. Savanović, A. (2019a). Paradoks prinudnog pristanka u teoriji društvenog ugovora. *Politeia*, 17(9):25-38.
21. Simmons, J. (1979). *Moral Principles and Political Obligations*. Princeton. Princeton University Press.

MARGARET GIBERT: „JOINT COMMITMENT“ MODEL OF POLITICAL COMMUNITY

Summary: In this paper, we will review one of the contemporary theories of the social contract, suggested by the British philosopher Margaret Gilbert. A key concept of her theory is "joint commitment". By that concept Gilbert wants to explain both: a genesis of political community and a validity of political obligation. Into the joint commitment model genesis and validity are connected on the fundamental level, and there is no possibility to understand the strong proposition of validity of obligation without analytical explanation of its creation. The concept is undoubtedly a significant contribution to contemporary political theory and philosophy, though certain implications of the theory seem counterintuitive.

Key words: „joint commitment“, contractualism, obligation

